

Complexnummer: 531601

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

NHW-Gedekte gemeenschapsweg

Aantal complexonderdelen

7

Monumentnummers van complexonderdelen

531602, 531603, 531604, 531605, 531606, 531607, 531608

Woonplaats

Houten

Gemeente

Houten

Provincie

Utrecht

Locatie van het hoofdobject

Houten, Gedekte Gemeenschapsweg met Inundatiekanaal

Complexomschrijving

Cluster 58. Complexomschrijving.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

COMPLEX GEDEKTE GEMEENSCHAPSWEG MET INUNDATIEKANAAL

Inleiding

De Nieuwe Hollandse Waterlinie vormde van 1815 tot februari 1940 de hoofddefensielinie van het Koninkrijk der Nederlanden. De 85 kilometer lange verdedigingslinie die is gebaseerd op een uitgestrekte waterbarrière gesteund door militaire versterkingen, strekte zich uit van de Zuiderzee bij Muiden tot aan de Biesbosch bij Werkendam. De breedte varieerde van slechts enkele honderden meters ten oosten van Utrecht, tot 7,5 km en zelfs meer dan 10 km in de Vijfheerenlanden. Het typisch Hollandse defensiesysteem van inundaties was de verbeterde voortzetting van de eens zo succesvolle (oude) Hollandse Waterlinie uit 1672. Het concept voor een waterlinie dateert al uit 1589, toen prins Maurits opdracht kreeg van de Staten van Utrecht en Holland om te onderzoeken hoe de jonge Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden op een zo efficiënt mogelijke manier kon worden verdedigd. Door een optimaal gebruik van de geografische omstandigheden kon een bijzondere verdedigingslinie worden aangelegd. Daar waar hoog Nederland overgaat in het laag gelegen poldergebied is het tamelijk eenvoudig om land onder water te zetten met behulp van sluizen of het doorsteken van dijken. Aan de tastbare onderdelen van deze voornamelijk 'papieren tijger' werd eeuwenlang gesleuteld. Na WOII speelde de Nieuwe Hollandse Waterlinie geen rol van betekenis meer in de hoofddefensie. En in 1951 werden veel onderdelen van de Linie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gedeclassificeerd, waarmee de opheffing van de Linie als zodanig een feit was.

Een verbeterde Waterlinie

De grond- en waterslag voor een verbeterde nieuwe Hollandse Waterlinie werd gelegd in de Franse tijd in 1796/97 door de directeur der Hollandse Fortificatiën C.R.T. Kraijenhoff. In zijn Memorie betreffende de eerste of capitale Waterlinie beschrijft Kraijenhoff gedetailleerd hoe de (oude) Hollandse Waterlinie er toen voorstond en geeft hij aan hoe deze Linie verbeterd zou moeten worden. Tevens bepleit hij een oostwaartse verlegging van de Linie om de stad Utrecht binnen de Linie te brengen, beschermd door een aaneenschakeling van voorposten. Niet alleen omdat Utrecht een belangrijke garnizoensstad was, maar vooral om te voorkomen dat de vijand de waterhindernis zou kunnen aftappen. De aanbevelingen die hij deed vormden het concept voor wat later de Nieuwe Hollandse Waterlinie gaat worden. In 1811 werden de plannen zelfs door Keizer Napoleon goedgekeurd: *La ligne de Naarden à Gorcum doit donc être considérée comme la vraie ligne de l'Empire*. Mede vanwege militaire en politieke ontwikkelingen werd het plan echter niet verder uitgewerkt. Na het vertrek van de Fransen, bij de aanloop tot het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden in het najaar van 1814, diende Kraijenhoff opnieuw een nota in, waarin zijn voorstellen uit 1796 en 1811 waren geactualiseerd. Daarop besloot Koning Willem I in het voorjaar van 1815 tot de aanleg van een nieuwe Waterlinie, toen nog 'Utrechtse Linie' genoemd. De militaire en waterstaatkundige werken voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie zouden het grootste en duurste infrastructurele project worden dat ooit in Nederland is uitgevoerd.

Bouwen aan een perfect systeem

Evenals de 'Oude' Hollandse Waterlinie steunde de 'Nieuwe' op uitgebreide - maar nu beter beheersbare - inundaties, waarbij forten en batterijen de inlaatpunten (sluizen) beschermden en de niet te inunderen terreinstroken en andere accessen afsloten. Samen met de waterbouwkundige Jan Blanken, inspecteur-generaal van Waterstaat, ontwikkelde Kraijenhoff als inspecteur-generaal der Fortificaties (1814-1826) de 'natte' plannen voor de Nieuwe Waterlinie en werd opdracht gegeven aan majoor-ingenieur Willem Offerhaus voor de bouw van een fortenkring om Utrecht. Tot aan Nieuwersluis werd het tracé van de (oude) Hollandse Waterlinie langs de Vecht aangehouden. Vanaf Nieuwersluis volgde de nieuwe linie de Vecht, tot enkele kilometers ten noorden van Utrecht. Daar moest de linie oostelijk om de stad heen buigen, om vervolgens langs de Vaartse Rijn verder te gaan tot aan de sluizen van Vreeswijk aan de Lek. Voorts sloot de nieuwe Waterlinie aan op het zuidelijke tracé dat in 1787 was verplaatst naar de Diefdijk en de Linge. Er dienden vijf zogenaamde 'inundatiekommen' te komen met op de accessen permanente verdedigingswerken. Op een zestal cruciale plekken werden door Blanken ontworpen waaiersluizen gebouwd. Deze sluizen, die zelfs tegen hoog water in geopend konden worden, waren ideaal voor militaire inundaties. De inrichting van een optimaal inundatiestelsel en de aanleg van de onmisbare permanente verdedigingswerken duurden, met onderbrekingen, van 1815 tot 1886. Dat de realisatie van de nieuwe Waterlinie zoveel tijd kostte, had alles te maken met de (internationale) politieke en militair-technische ontwikkelingen en de ingrijpende infrastructurele en waterstaatkundige veranderingen gedurende de negentiende eeuw. We kunnen in die eeuw een viertal bouwperiodes onderscheiden. In de eerste fase van 1815-1826 werden de versterkingen rondom Utrecht gerealiseerd. Vervolgens bouwde de Dienst der Fortificatiën van 1841 tot 1864 de torenforten bij de rivieraccessen en tussen 1867-1872 vonden overal in de Linie verbeteringen plaats. Ten slotte werden tussen 1871 en 1886 de laatste forten van de Linie gebouwd. In de twintigste eeuw veranderden de militaire tactieken drastisch en werden veldversterkingen tussen de forten aangelegd met diverse werken van gewapend beton.

Bouwfasen in de negentiende eeuw

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Gedurende de eerste bouwphase werd tussen 1816 en 1826 op de kwetsbare accessen rondom Utrecht een vijftal forten gebouwd. De eenvoudige werken bestonden uit aarden omwallingen, die precies in het hart van de te beveiligen weg of kade waren gelegen. De forten werden omgeven door een gracht en op de hoofdwal was de opstelplaats voor het geschut. De vorm en de omvang van de forten werden bepaald door de breedte van het acces en de ligging van de inundatiemiddelen. Op de hoog gelegen - en dus niet te inunderen - Houtense Vlakte werden vier lunetten gebouwd. Deze V-vormige versterkingen werden voorzien van zware bakstenen bekledingsmuren. Ten zuiden van Utrecht bouwde men ter bescherming van de inundatiesluizen forten bij Jutphaas, Vreeswijk en Culemborg. De volgende bouwphase diende zich aan nadat Nederland in 1839 België als onafhankelijke staat had erkend. Reorganisatie en vernieuwing van het verdedigingsstelsel waren nodig. Koning Willem II besloot tot een geconcentreerde verdediging, met de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoofddefensielinie. De vestingen en linies aan de landsgrenzen dienden om een eventuele vijandelijke opmars te vertragen, zodat de inundaties van Waterlinie tijdig konden worden gerealiseerd. De tweede actieve bouwperiode van de waterlinie duurde van 1841 tot 1864 en vond plaats, ondanks ingrijpende bezuinigingen op defensie (de omvang van het leger werd gehalveerd). Onder leiding van genieofficier Merkes van Gendt werden op de dijkaccessen langs de rivieren torenforten gebouwd. Bij de rivieraccessen van de Vecht, Lek, Linge en Waal verrezen ronde bakstenen torenforten. In diezelfde periode kregen veel kleinere werken van de linie 'bomvrije' gebouwen o.a. in de vorm van vierkante wachthuizen binnen de redoutes. Met de Napoleontische term 'bomvrij' (à l'épreuve de bombe) bedoelde men dat ze bestand waren tegen contemporain geschut. Het waren veelal wachthuizen met zware, gemetselde muren. Enige versterkingen op de dijkaccessen in het Vechtplassengebied, die nog uit de Franse tijd dateerden, werden vervangen door eenvoudige forten of redoutes. In 1853 werd de Kringenwet ingevoerd die bepaalde dat er binnen cirkel van 1000 meter van de forten beperkte bouw- en beplantingsvoorschriften golden i.v.m. een vrij schootsveld. Binnen deze kringen vinden we dan ook soms houten bebouwing. In 1951 werd de Kringenwet opgeschort en in 1963 ingetrokken. Omstreeks 1864 leek de Nieuwe Hollandse Waterlinie min of meer voltooid. Maar ontwikkelingen voor en tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870 brachten talloze tekortkomingen aan het licht, zowel op bouwkundig en wapentechnisch, als op tactisch gebied. Kolonel Kromhout kreeg de taak om de organisatie van de Waterlinie beter te structureren. Er waren veel te weinig bomvrije onderkomens voor manschappen en bomvrije magazijnen voor munitie. Bovendien bleken de zware muren van de hoge torenforten lang niet zo 'bomvrij' als ze heetten te zijn. Maar ook de nieuwe en de verbeterde 'bomvrije' forten bleken kort na oplevering alweer verouderd. In de daaropvolgende jaren werden de kwetsbare torens daarom beveiligd. Om de torens tegen directe treffers te beschermen, werd een zogenaamde 'contrescarp' aangebracht, een halfgrondgaande aanaarding van een dik kleipakket of een gemetselde en aangeaarde galerij die los stond van de toren en daar in een ruime halve cirkelvorm omheen lag. Ook veel andere bomvrije wachthuizen kregen een stevige aarden dekking. De derde bouwperiode (1867 - ca. 1872) volgde o.a. na de uitvindingen van geschut met een getrokken loop (ca. 1860). Dit verdragende en nauwkeuriger geschut maakte duidelijk dat de werken in de Waterlinie toch zeer kwetsbaar waren. De forten misten dekkingsmogelijkheden voor manschappen en materieel. Er was behoefte aan bomvrije remises voor geschut en bomvrije kazernes voor de manschappen. Bovendien dienden de wallen te worden verzaaid. Door de toegenomen reikwijdte van de projectielen moesten de steden Naarden en Utrecht, die in de frontlinie kwamen te liggen, op grotere afstand worden verdedigd. Daarom werden vooruitgeschoven posten aangelegd. Het centraal gelegen Utrecht was al een kruispunt van wegen, maar werd sinds de jaren '60 ook een knooppunt van een nieuwe vorm van infrastructuur: de spoorwegen. De ring van zes oudere forten die Utrecht beschermde, lag ten opzichte van de mogelijke posities van vijandelijk geschut te dicht bij de stad. Daarom werd nog verder oostwaarts van de Domstad een tweede, vooruitgeschoven fortenkring aangelegd. Verder vonden langs de Lek verbeteringen plaats voor mogelijke onderwaterzettingen rond Utrecht: er kwam een nieuwe inlaatsluis bij Wijk bij Duurstede en er vonden verbeteringen plaats bij Honswijk. Begin jaren '70 realiseerde de regering zich dat het Nederlandse defensieapparaat de afgelopen dertig jaar sterk onder de bezuinigingen had geleden. Daarom diende de Minister van Oorlog de Vestingwet van 1874 in. Deze kende o.a. prioriteit toe aan de verbetering en vernieuwing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoeksteen van de Nederlandse verdediging. Binnen acht

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

jaar moesten nieuwe werkzaamheden voor de hoofdverdedigingslinie worden verwezenlijkt (ruim 10 miljoen gulden). Daarmee gingen men de vierde bouwperiode (ca. 1871-1886) in, die in feite een voortzetting was van de derde, maar op andere gronden. De Waterlinie was nog maar amper ingericht volgens de laatste eisen van een grote defensieve kracht, of in 1885 werd de brisantgranaat ingevoerd. Tegen dit explosieve projectiel was geen fort bestand. L'histoire se repète: op slag waren de forten van de gemoderniseerde Waterlinie weer verouderd en dus onbruikbaar. De geschiedenis van de vestingbouw leert dat de ontwikkelingen van de verdedigingsmethoden voortdurend achterlopen op die van de aanvalswapens. De forten bleken niet meer geschikt als opstellingsplaats voor vestinggeschut. Om trefkans te voorkomen, moesten manschappen en geschut worden gespreid in het linielandschap. De forten vervulden nog wel een rol als stormvrij infanteriesteunpunt. Sindsdien speelde 'maskering'(camouflage) door beplantingen op en bij de forten een rol. In deze periode werden op veel forten, behalve fortwachterswoningen, ook houten genie- en artillerieloodsen gebouwd om het materieel in vreedstijd vochtvrij te stallen. Ondertussen vond toch op grote schaal nieuwbouw plaats in de Waterlinie. Van noord tot zuid verrezen nieuwe forten en batterijen in de Linie om een aaneengesloten 'snoer' van steunpunten op bepaalde afstand van elkaar te realiseren. Daarna kwam de fortenbouw tot stilstand. Het nut en de kracht van de kostenverslindende en snel verouderende forten van de Waterlinie stonden aan het eind van de negentiende eeuw ter discussie. Het accent werd van de zogenaamde 'dode weermiddelen' verlegd naar de levende, mobiele strijdkrachten die verspreid in veldversterkingen in de Linie zouden moeten opereren om een stormaanval met de nieuwste wapens te weerstaan.

WOI en WOII

Tijdens de mobilisaties van WOI en WOII werd een groot aantal veldversterkingen voor artillerie, infanterie en munitieopslag aangelegd. Loopgravenstelsels, groepsnesten, prikkeldraadversperringen, gevechtswagenversperringen en tankgrachten bepaalden het gezicht van de jongste Waterlinie. Ook bouwde men honderden betonnen groepsschuilplaatsen en vele mitrailleurkazematten tussen de forten in het linielandschap. Op en bij de forten verschenen de moderne golfplaten Nissen-hutten en Romney-loodsen voor diverse doeleinden.

GEDEKTE GEMEENSCHAPSWEG MET INUNDATIEKANAAL

Inleiding complex

Het complex GEDEKTE GEMEENSCHAPSWEG, MET INUNDATIEKANAAL vormde vanaf omstreeks 1870 een belangrijke schakel in de verdediging van het Lekacces en van de Houtense Vlakte. Het verdedigingssysteem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie was in de eerste plaats gebaseerd op het gecontroleerd onder water zetten van (grote) terreinoppervlakken. Gecontroleerde inundatie vergde een ingenieus systeem van waterwerken, zoals sluizen, stuwen, vaarten en kanalen, waarmee het peil snel en binnen nauwe grenzen gesteld en gehandhaafd kon worden. De vaarten en kanalen waren vaak reeds ter plaatse aanwezig en vergden dan hoogstens enige aanpassing, maar in een aantal gevallen zijn ze speciaal ten dienste van de waterlinie gegraven, zoals het Inundatiekanaal langs de 'Gedekte Gemeenschapsweg', noordelijk van Fort Honswijk. Het bij het graven van zo'n kanaal vrijkomende materiaal kon gebruikt worden voor het opwerpen van een wal, die de zich erachter bevindende artefacten of personen bescherming kon bieden tegen vijandelijk vuur en die ook het vijandelijk zicht op de manoeuvres langs deze zogenoemde gedekte wegen van de verdediging sterk beperkte. Goede voorbeelden van dergelijke speciaal gegraven inundatiekanalen en gedekte wegen zijn schaars, wat sterk bijdraagt aan de betekenis van het complex 'Gedekte Gemeenschapsweg'.

Het ongeveer drie kilometer lange Inundatiekanaal van Fort Honswijk bij de Lek naar de Schalkwijksche Wetering is kort na 1870 gegraven om het gebied ten zuiden en zuidoosten van Utrecht snel onder water te kunnen zetten. Bij het graven van het

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Inundatiekanaal is de vrijgekomen aarde tot een wal aan de westzijde ervan opgeworpen, waardoor een zogenoemde gedekte gemeenschapsweg tot stand kwam. De gedekte weg is tussen het Werk aan de Korte Uitweg en de Lunet aan de Snel enkelzijdig beplant met hoog opgaande bomen. Langs de oostzijde van het kanaal kwam in dezelfde periode eveneens een weg tot stand, die thans tussen het Werk aan de Korte Uitweg en de Lunet aan de Snel tweezijdig is beplant met hoog opgaande bomen. Twee ijzeren bruggen in deze weg, ter weerszijden van de keel van de lunet, zijn in de afgelopen jaren gesloopt, terwijl de brug over het Inundatiekanaal is vervangen door een dam. Het Inundatiekanaal en de Gedekte Gemeenschapsweg zijn als hoofdverdedigingslijn versterkt met geschutsopstellingen en loopgraven en hiernaast voorzien van enkele schuilplaatsen, waarvan er nog verschillende herkenbaar zijn. Zo kwam in de nabijheid van de gedekte weg in twee fasen (1914-1918 en 1938-1940) een reeks kleine betonnen werken tot stand, waarvan de meeste nog bestaan. De Gedekte Gemeenschapsweg is te beschouwen als een zogenoemde tussenstelling, die zijn ontstaan mede dankt aan de veranderde krijgstechniek vanaf het einde van de 19de eeuw. Tot die tijd kon het acces van de Lek worden verdedigd vanuit Fort Honswijk en de overige geconcentreerde verdedigingswerken, maar vanaf het eind van de 19de eeuw is men overgegaan op gedeconcentreerde verdediging. Deze deconcentratie was een antwoord op de komst van het getrokken geschut (met puntvormige projectielen), de brisantgranaat (met hoogexplosieve springlading) en op de verschijning van mobiel en verdragend geschut.

Ligging en relatie met andere complexen

De Gedekte Gemeenschapsweg, met Inundatiekanaal is aangelegd als een lineaire structuur die zich vrijwel kaarsrecht van zuid naar noord uitstrekt van de Lek bij Fort Honswijk tot de Schalkwijksche Wetering. De Gedekte Gemeenschapsweg en het kanaal vormden de verbinding tussen Fort Honswijk, de Lunet aan de Snel, het Werk aan de Korte Uitweg en van daaruit ook met het Werk aan de Waalse Wetering. Over en weer kon flankerend vuur worden gegeven. Een apart complex is ook het anderhalve kilometer ten oosten van de Gedekte Gemeenschapsweg gelegen Werk aan de Groeneweg, dat een zwerm groepsschuilplaatsen en kazematten uit de perioden 1914-1918 en 1939-1940 omvat en dat een mede door de Gedekte Gemeenschapsweg ondersteunde voorpost van Fort Honswijk en de Lunet aan de Snel was. In geval van inundatie lagen het noordelijk deel van het kanaal en de gedekte weg (dus van het complex (Gedekte Gemeenschapsweg) overigens binnen de onder water gezette zone en verliep het contact met het Werk aan de Waalse Wetering via de Lekdijk ter plaatse. Het zuidelijk deel van de Gedekte Gemeenschapsweg - ruwweg tussen het Werk aan de Korte Uitweg en de Lek - was als gedeconcentreerde, versterkte lijn een onderdeel van de verdediging van het niet te inunderen acces van de noordelijke Lekoever.

Omschrijving complex

Het complex GEDEKTE GEMEENSCHAPSWEG, MET INUNDATIEKANAAL bestaat ten zuiden van het Werk aan de Korte Uitweg in hoofdzaak uit een vrijwel recht, van zuid naar noord lopend kanaal, dat aan de westzijde wordt geflankeerd door een enkele meters hoge aarden wal (de dekking) en een vrijwel op maaiveldhoogte liggende weg. Ten noorden van het Werk aan de Korte Uitweg ontbreekt een aarden wal langs het kanaal. Verder omvat het complex een van oudsher door palen gemarkeerde zone, de Militaire Landsgrond. In en rond de aarden wal van de Gedekte Gemeenschapsweg zijn vanaf het begin van de 20ste eeuw en tot kort voor het begin van de Tweede Wereldoorlog in fasen onder meer (gewapend) betonnen (groeps)schuilplaatsen tot stand gebracht, naast enige kazematten, loopgravenstelsels en verspreide open, aarden batterijen, waarvan nog resten en sporen aanwezig (kunnen) zijn. De meeste betonnen werken zijn gebouwd naar standaardontwerpen, soms met kleine onderlinge variaties, wijzigingen of afwijkingen. Het betreft in het complex Gedekte Gemeenschapsweg, met Inundatiekanaal vooral (groeps)schuilplaatsen van verschillende typen uit de periode circa 1900-1920 en het type P (1939-1940). Verder resterende binnen de als hoofdverdedigingslijn fungerende Gedekte

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Gemeenschapsweg met Inundatiekanaal, onder meer een brug en relicten daarvan.

Het complex 'Gedekte Gemeenschapsweg, met Inundatiekanaal' omvat de volgende complexonderdelen:

-\tAANLEG van Inundatiekanaal en Gedekte Gemeenschapsweg

-\tSCHUILPLAATSEN 1902-1903

-\tMUNITIENISSEN 1907-1908

-\tSCHUILPLAATSEN TYPEN 1915-1916 / I

-\tSCHUILPLAATSEN TYPEN 1915-1916 / II

-\tGROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P

-\tVASTE IJZEREN BRUG

Waardering:

Complex GEDEKTE GEMEENSCHAPSWEG, MET INUNDATIEKANAAL is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw).

Het betreft hier een complex dat in eerste aanleg een voorbeeld is van een verdedigingswerk uit de periode 1871-1879. Het complex is een voorbeeld van een rechte gedekte weg en een dito inundatiekanaal, het geheel voorzien van vooral aarden en kleine betonnen werken als geschutsopstellingen en schuilplaatsen.

* Krijgshistorische waarden als onderdeel van een aaneengesloten militaire verdedigingslinie tussen de voormalige Zuiderzee en de Biesbosch. Deze bestond hoofdzakelijk uit een samenhangend systeem van inundatievelden en bijbehorende inundatiemiddelen en van schootsvelden. Dit systeem werd aangevuld met diverse, uit verschillende perioden daterende typen gebouwde of aangelegde verdedigingswerken die dienden ter afsluiting en verdediging van niet te inunderen terreinen of andere accessen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot de complexen Fort Honswijk, Lunet aan de Snel en Werk aan de Korte Uitweg, alsmede het acces van de Lek. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang van de onderdelen van het complex en vanwege een redelijk gave relatie met schootsvelden en inundatievelden.

* Archeologische waarden vanwege mogelijk in de bodem aanwezige sporen van loopgraven en dergelijke.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

- * Het complex is zeldzaam omdat het een nog vrijwel compleet bestaand voorbeeld is van een gedekte weg met inundatiekanaal in de Nieuwe Hollandse Waterlinie en het is als zodanig representatief (karakteristiek) voor dit type verdedigingswerken.
- * Het complex is goed bewaard omdat nog vrijwel alle (typen van) ertoe behorende onderdelen in meer of minder herkenbare vorm en functie aanwezig zijn.

Monumentnummer*: 531602

Status rijksmonument
Inschrijving register* 12 september 2014
Kadaster deel/nr 82645/19

Woonplaats* Houten
Gemeente* Houten
Provincie* Utrecht

Locatiennaam Houten
Locatieomschrijving Gedekte Gemeenschapsweg met Inundatiekanaal

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Houten	I			1980
Houten	I			1979
Houten	I			2135
Houten	I			2134
Houten	I			2191
Houten	I			2192
Houten	I			1981
Houten	I			863
Houten	I			1938
Houten	I			219
Houten	I			1939
Houten	I			1796
Houten	I			1794
Houten	I			1964
Houten	I			417
Houten	I			1941
Houten	I			1795

Omschrijving**

Cluster 58. Aanleg van gedekte Gemeenschapsweg met Inundatiekanaal.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

De AANLEG van Inundatiekanaal en Gedekte Gemeenschapsweg als onderdeel van de hoofdverdedigingslijn van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en lineaire basis van werken vormt een belangrijke lijnstructuur binnen de totale verdedigingslinie. Het ongeveer drie kilometer lange Inundatiekanaal van Fort Honswijk bij de Lek naar de Schalkwijksche Wetering is kort na 1870 gegraven om het gebied ten zuiden en zuidoosten van Utrecht snel onder water te kunnen zetten. Hiertoe werden de sluiswerken bij Fort Honswijk geopend, waarna het ingelaten water via het Inundatiekanaal en de Schalkwijksche Wetering verder naar het noorden kon stromen. Bij het graven van het Inundatiekanaal is de vrijgekomen aarde van het kanaalgedeelte tussen de Lunet aan de Snel en het Werk aan de Korte Uitweg aan de westzijde hiervan tot een wal opgeworpen, waarachter een zogenoemde gedekte gemeenschapsweg tot stand kwam. Hierlangs konden - zonder onder vijandelijk vuur of in het zicht van de vijand te liggen - materieel of manschappen worden getransporteerd en andere communicatie worden onderhouden tussen verschillende onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en in het bijzonder van de Stelling van Honswijk. Het kanaal was zowel van civiel-waterstaatkundige als van defensieve betekenis, mede vanwege het opheffen van het watertje de Snel als waterafvoer, eveneens kort na 1870. Het profiel van de aarden wal is rond 2008 grotendeels hersteld en weer goed als defensiewerk herkenbaar gemaakt door het zichtbaar en beleefbaar maken van een aantal erin en erlangs opgenomen betonnen en andere werken en het inzichtelijk maken van profiel, beloop en functie. Tot de aanleg behoort tevens de van oudsher door palen aangeduide Militaire Landgrond, het gebied waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had.

Omschrijving

AANLEG van Inundatiekanaal en Gedekte Gemeenschapsweg, in essentie bestaande uit een ongeveer 3 km lang kanaal, met enerzijds een gedekte weg met (gebouwde) defensiemiddelen en aan de andere zijde een onderhoudsweg. Omstreeks 1870 is besloten ter hoogte van Fort Honswijk en de Lunet aan de Snel een inundatiekanaal te graven om de onderwaterzetting van het gebied ten zuidoosten van Utrecht te vergemakkelijken. Het geprojecteerde kanaal kwam vrijwel kaarsrecht noordwaarts te lopen tot aan de Schalkwijksche Wetering, waarlangs het vanuit de Lek in te laten water verder kon stromen. Er was een - blijkens de topografische kaart - aanvankelijk niet zo beoogde bajonetvormige knik ter hoogte van het Werk aan de Korte Uitweg. Hier splitst het kanaal zich en vormt het zo een omgrachting van dit werk. Het 15 à 20 m brede kanaal (gegraven 1871-1874) is aan de zuidzijde afgesloten door een inundatiesluis en werd en wordt gekruist door enkele bruggen. Ten zuiden van het Werk aan de Korte Uitweg is de bij het graven van het kanaal gedolven aarde gebruikt voor het opwerpen van een aardlichaam en de aanleg van een aan de westzijde ervan parallel hiermee lopende gemeenschapsweg (1874-1879). Deze weg vormde de verbinding tussen de vele erlangs gelegen werken. Ook langs de oostzijde van het kanaal kwam een weg tot stand; de functie was onder meer die van onderhoudsweg. De Gedekte Gemeenschapsweg en het kanaal vormden samen de hoofdverdedigingslijn, die werd versterkt met aarden geschutsopstellingen, met een borstwering en met betonnen schuilplaatsen. Resten en sporen van dergelijke artefacten zijn nog op verschillende plaatsen aanwezig. De aanleg van Inundatiekanaal en Gedekte Gemeenschapsweg omvat verder in principe het aangrenzend gebied waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had en dat van oudsher is gemarkeerd met grenspalen - de Militaire Landsgrond. Het ensemble van het kanaal en de Gedekte Gemeenschapsweg vormt door schaal en beloop een markant militair artefact in het zeer vlakke en open landschap, waarvan - zeker in de Nieuwe Hollandse Waterlinie - nog slechts weinig duidelijke voorbeelden bestaan.

Waardering

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De AANLEG van Inundatiekanaal en Gedekte Gemeenschapsweg tussen het Fort bij Honswijk en de Schalkwijksche Wetering is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw).

Het betreft hier een onderdeel uit de periode 1871-1886 dat een voorbeeld is van een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde aanleg van historische waterbouwkunde en dat onder meer diende als waterinlaat en verbindingsweg.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is zeldzaam geworden omdat het als aanleg een nog vrijwel compleet en goed herkenbaar voorbeeld is van een gedekte weg met inundatiekanaal in de Nieuwe Hollandse Waterlinie en het is als zodanig representatief (karakteristiek) voor dit type verdedigingswerken.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat nog vrijwel alle (typen van de tot de aanleg behorende (structuur)elementen in meer of minder herkenbare vorm en functie aanwezig zijn.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Monumentnummer*: 531603

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 september 2014
Kadaster deel/nr	82644/200

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Houten	Houten	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Houten	Gedekte Gemeenschapsweg met Inundatiekanaal

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Houten	I			1979
Houten	I			1981

*Omschrijving***

Cluster 58. Schuilplaatsen 1902-1903.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

Vier SCHUILPLAATSEN 1900-1910, uitgevoerd in (met staal versterkt) beton, als onderdelen van lineaire en accesverdediging op basis van loopgravenstelsels, gedekte wegen en dergelijke. (Betonnen) schuilplaatsen vormden een antwoord op de komst van zware projectielen en brisante granaten met hoogexplosieve lading. Naar gelang de zwaarte van de granaat en de bescherming hiertegen kwam er in 1928 een classificatie in weerstands- of dekkingsklassen, bestaande uit twee getallen, bv. W 12-15. Het eerste geeft aan dat de dekking voldoende is voor inslagen van projectielen tot dat kaliber (in cm); het tweede dat ook bescherming bestaat tegen één of ten hoogste enkele inslagen tot dit hogere kaliber. De vroegste typen schuilplaatsen - waaronder deze exemplaren - boden slechts bescherming tegen granaatscherven en werden 'scherfvrij' genoemd. Vanaf het begin van de 20ste eeuw is er geëxperimenteerd met gedeconcentreerde, kleine (betonnen) (groeps)schuilplaatsen. Hierbij is soms ad hoc gebruik gemaakt van bestaande, voor handen zijnde materialen als spoorrails, puin, houten balken en betonplaten, maar hiernaast zijn geprefabriceerde onderdelen gemonteerd of werd ter plaatse beton gestort. Zo zijn nog op verschillende plaatsen binnen de Nieuwe Hollandse Waterlinie diverse - al dan niet unieke - sporen van dergelijke experimenten in beton te vinden. Soms werden ze schuilplaatsen genoemd, maar ook wel batterijschuilplaatsen. In het complex Gedekte Gemeenschapsweg, met Inundatiekanaal komen verschillende vormen voor van (vroegge betonnen) schuilplaatsen, waarvan sommige uit de periode 1902-1903 en andere uit de jaren 1914-1918. Geen ervan behoort tot de bekende en veel voorkomende typen 1918/I of 1918/II en hun zeldzaamheid is veel groter. Het viertal uit de periode 1902-1903

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

stammende exemplaren (tevens voorzien van magazijnen), zijn overigens nog tamelijk traditioneel van uiterlijk en sluiten aan bij de laat-19de-eeuwse typologie van verdedigingswerken.

Omschrijving

Vier SCHUILPLAATSEN 1900-1910, die op meerdere plaatsen in het westelijk talud van de aarden wal langs het Inundatiekanaal liggen. De schuilplaatsen (met magazijnen) dateren uit de periode 1902-1903. Twee exemplaren zijn vrijwel identiek, namelijk het meest noordelijke langs de wal en een exemplaar ongeveer halverwege de wal. Deze beide bouwwerken zijn aan drie zijden omgeven door aardwerken, terwijl ook het dak is gedekt door aarde. De geheel vlakke, recht eindigende, in enkele gevallen symmetrisch uitgevoerde, betonnen westgevels zijn voorzien van een getoogde toegangsopening, waarin een stalen deur met zwaar geheng. Links en rechts kleinere, getoogde gevelopeningen, die zijn gesloten door middel van dubbele stalen luiken met zware gehengen. De stalen deuren en luiken zijn donkergroen geschilderd. Een derde - eveneens vrijwel identiek exemplaar - dicht bij de toegang tot de Lunet aan de Snel is slechts ten dele gedekt door aarde; dit exemplaar is aan de zuidzijde zwaar beschadigd en laat daar toepassing van gebruikte spoorstaven uit 1879 zien in de vlakke dakconstructie. Een stalen deur en de stalen luiken ontbreken hier. Het interieur laat een overigens lege, rechthoekige ruimte zien. Een vierde, iets terug naar het noorden gelegen exemplaar is kleiner; het bevat behalve de toegangsopening (links) slechts één andere gevelopening. Ook hier ontbreken de stalen deur en het luik. Het interieur laat opnieuw een lege, rechthoekige ruimte zien, waarvan het dak ook hier is versterkt met spoorstaven. Opmerkelijk bij dit exemplaar is een haakse, schuin aflopende vleugelmuur / keermuur, links van de toegang.

Waardering

De SCHUILPLAATSEN 1900-1910 in het complex Gedekte Gemeenschapsweg, met Inundatiekanaal zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw).

Het betreft hier onderdelen uit de periode 1900-1910. Deze onderdelen zijn voorbeelden van in beton en staal uitgevoerde schuilplaatsen uit de jaren 1902-1903.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze duidelijk herkenbaar als onderdeel van een gedeconcentreerde verdedigingslijn zijn toegevoegd aan het bestaande fortificatiesysteem.

* De onderdelen zijn merendeels gaaf bewaard en laten zich als gebouwde elementen nog goed in situ herkennen.

Hoofdcategorie

Subcategorie

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Bomvrij militair object

Monumentnummer*: 531604

Status rijksmonument
Inschrijving register* 12 september 2014
Kadaster deel/nr 82645/11

*Woonplaats** Houten
*Gemeente** Houten
*Provincie** Utrecht

Locatiennaam Houten
Locatieomschrijving Gedekte Gemeenschapsweg met Inundatiekanaal

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Houten	I			1980
Houten	I			1979
Houten	I			2134
Houten	I			2135
Houten	I			2192
Houten	I			2191
Houten	I			1981
Houten	I			863
Houten	I			1794
Houten	I			1796
Houten	I			219
Houten	I			417
Houten	I			1941
Houten	I			1938
Houten	I			1939
Houten	I			1795

*Omschrijving***

Cluster 58. Munitienissen 1907-1908.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Inleiding

MUNITIENISSEN 1907-1908 in de wal van de Gedekte Gemeenschapsweg, als onderdeel van lineaire en accesverdediging op basis van gedekte wegen, dijken, loopgravenstelsels en dergelijke. Door toepassing van relatief kleine, verspreide opslagplaatsen voor munitie werd het risico van fatale voltreffers verkleind, terwijl de toegankelijkheid van de depots voor de verdedigers werd vergroot. Vanaf het begin van de 20ste eeuw is mede hiertoe geëxperimenteerd met gedeconcentreerde, kleine (betonnen) werken. Hierbij is soms ad hoc gebruik gemaakt van bestaande, voorhanden zijnde materialen als spoorrails, puin, houten balken en betonplaten, maar hiernaast zijn geprefabriceerde onderdelen gemonteerd of werd ter plaatse beton gestort. Zo zijn nog op verschillende plaatsen binnen de Nieuwe Hollandse Waterlinie - al dan niet unieke - sporen van dergelijke experimenten in beton te vinden. In het complex Gedekte Gemeenschapsweg, met Inundatiekanaal komen onder meer ongewapend betonnen munitienissen uit de periode 1907-1908 voor.

Omschrijving

MUNITIENISSEN 1907-1908 die op meerdere plaatsen in het westelijk talud van de aarden wal langs het Inundatiekanaal en de Gedekte Gemeenschapsweg liggen en die zijn uitgevoerd in cementbeton (ongewapend beton). De munitienissen bevinden zich grotendeels ondergronds en zijn herkenbaar als groepjes van twee, drie of vier, vrij kleine, laag of juist hoog in het talud van de wal gelegen betonnen verticale wandjes die zijn gesloten door boogsegmenten. Er zijn enkele, onderling iets verschillende typen. De toegangen zijn dichtgemetseld. De munitienissen liggen tegenwoordig ten dele schijnbaar zonder enig logisch verband in het talud, maar ze waren toentertijd functioneel gekoppeld aan batterijen langs de Gedekte Gemeenschapsweg. Het niveauverschil is ontstaan, doordat de batterijen op verschillende niveaus zijn aangelegd in verband met de elevatie van het geschut. Munitienissen als deze zijn elders in de Nieuwe Hollandse Waterlinie niet of nauwelijks aangetroffen en ze bezitten, ook vanwege hun hier geconcentreerde voorkomen, een aanzienlijke zeldzaamheidswaarde.

Waardering

De MUNITIENISSEN 1907-1908 in de wal van de Gedekte Gemeenschapsweg zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw).

Het betreft hier onderdelen uit de periode 1900-1910. Deze onderdelen zijn voorbeelden van relatief kleine, in beton uitgevoerde gedeconcentreerde munitienissen uit de jaren 1907-1908.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze duidelijk herkenbaar als onderdeel van een gedeconcentreerde verdedigingslijn zijn toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel en ze bezitten - ook in hun onderlinge samenhang - een

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

aanzienlijke zeldzaamheidswaarde omdat vergelijkbare exemplaren elders niet of weinig (meer) bekend zijn.

* De onderdelen zijn gaaf bewaard en laten zich als gebouwde elementen nog goed in situ herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militaire opslagplaats

Functie

Monumentnummer*: 531605

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 september 2014
Kadaster deel/nr	82645/83

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Houten	Houten	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Houten	Gedekte Gemeenschapsweg met Inundatiekanaal

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Houten	I			1979

*Omschrijving***

Cluster 58. Schuilplaatsen typen 1915-1916 / I.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

SCHUILPLAATS TYPE 1915-1916 / I als onderdeel van lineaire en accesverdediging op basis van loopgravenstelsels, gedekte wegen en dergelijke. (Betonnen) schuilplaatsen vormden een antwoord op de komst van zware projectielen en brisante granaten met hoogexplosieve lading. Naar gelang de zwaarte van de granaat en de bescherming daartegen kwam er in 1928 een classificatie in weerstands- of dekkingsklassen, bestaande uit twee getallen, bv. W 12-15. Het eerste geeft aan dat de dekking voldoende is voor inslagen van projectielen tot dat kaliber (in cm); het tweede dat ook bescherming bestaat tegen één of ten hoogste enkele inslagen tot dit hogere kaliber. De vroegste typen schuilplaatsen boden slechts bescherming tegen granaatscherven en werden 'scherfvrij' genoemd. Vanaf het begin van de 20ste eeuw is er geëxperimenteerd met gedeconcentreerde, kleine (betonnen) (groeps)schuilplaatsen. Hierbij is soms ad hoc gebruik gemaakt van bestaande, voorhanden zijnde materialen als spoorrails, puin, houten balken en betonplaten, maar hiernaast zijn geprefabriceerde onderdelen gemonteerd of werd ter plaatse beton gestort. Zo zijn nog op verschillende plaatsen binnen de Nieuwe Hollandse Waterlinie diverse - al dan niet unieke - sporen van dergelijke experimenten in beton te vinden. Soms worden ze schuilplaatsen genoemd, maar ook wel batterijschuilplaatsen. In het complex 'Gedekte Gemeenschapsweg, met Inundatiekanaal' komen verschillende vormen voor van (vroegge betonnen) schuilplaatsen, waarvan sommige uit de jaren 1902-1903 en andere uit de periode 1914-1918. Geen ervan behoort tot de bekende en veel voorkomende typen 1918/I of 1918/II, en hun zeldzaamheid is veel groter. Een aantal uit de jaren 1914-1918 stammende exemplaren vertoont duidelijke sporen van experimenten met prefab-elementen. Het duidelijkst is dat bij enige typen die uit geschakelde, identieke

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

segmenten zijn samengesteld. Er zijn meerdere varianten, waarvan er zeker twee in het complex Gedekte Gemeenschapsweg, met Inundatiekanaal voorkomen, namelijk Schuilplaatsen type 1915-1916 / I en 1915-1916 / II.

Omschrijving

SCHUILPLAATS TYPE 1915-1916 / I, die als noordelijkste in het westelijk talud van de aarden wal langs het Inundatiekanaal ligt. Dit type bestaat uit afzonderlijke, geprefabriceerde, gewapend betonnen, rechthoekig trapeziumvormige segmenten, die door middel van stangen met elkaar zijn verbonden. De segmenten zijn enige tientallen centimeters breed en zijn aan de binnenzijde voorzien van ijzeren ringen waarmee ze via kabels of trekstangen met elkaar in verband gebracht en gehouden werden. Met dit systeem konden de schuilplaatsen op elke gewenste lengte gebouwd worden. Ook het aantal toegangen - eenvoudige rechthoekige uitsparingen waarin deuren gehangen konden worden - kon worden gevarieerd; dit gebeurde door plaatsing van betonnen tussenleden. Dit exemplaar telt een toegang, centraal in de zichtbare gevel. Er is geen deur meer aanwezig. De ijzeren wapening en het beton zelf waren aanvankelijk vrij zwak, waardoor de bescherming onvoldoende bleek. In latere versies is dit verbeterd, maar het systeem bleef, ondanks de toegepaste aardedekking, kwetsbaar. De dekking die de werken boden viel hoogstens in de categorie 'scherfvrij'. Vermoedelijk zijn daarom extra betonnen platen tegen de frontzijde van en bovenop het bouwwerk geplaatst.

Waardering

De SCHUILPLAATS TYPE 1915-1916 / I in de wal van de Gedekte Gemeenschapsweg is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw).

Het betreft hier een onderdeel uit de periode 1914-1918. Het onderdeel is een voorbeeld van een in beton en staal uitgevoerde schuilplaats type 1915-1916 / I.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is zeldzaam als een vroeg voorbeeld van militaire betonexperimenten en representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar als onderdeel van een gedeconcentreerde verdedigingslijn is toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* Het onderdeel is redelijk gaaf bewaard en laat zich als gebouwd element nog goed herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531606

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 september 2014
Kadaster deel/nr	82645/95

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Houten	Houten	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Houten	Gedekte Gemeenschapsweg met Inundatiekanaal

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartemen aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Houten	I			1979

*Omschrijving***

Cluster 58. Schuilplaatsen typen 1915-1916 / II.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

SCHUILPLAATS TYPE 1915-1916 / II als onderdeel van lineaire en accesverdediging op basis van loopgravenstelsels, gedekte wegen en dergelijke. (Betonnen) schuilplaatsen vormden een antwoord op de komst van zware projectielen en brisante granaten met hoogexplosieve lading. Naar gelang de zwaarte van de granaat en de bescherming daartegen kwam er in 1928 een classificatie in weerstands- of dekkingsklassen, bestaande uit twee getallen, bv. W 12-15. Het eerste geeft aan dat de dekking voldoende is voor inslagen van projectielen tot dat kaliber (in cm); het tweede dat ook bescherming bestaat tegen één of ten hoogste enkele inslagen tot dit hogere kaliber. De vroegste typen (groeps)schuilplaatsen boden slechts bescherming tegen granaatscherven en werden 'scherfvrij' genoemd. Vanaf het begin van de 20ste eeuw is er geëxperimenteerd met gedeconcentreerde, kleine (betonnen) schuilplaatsen. Hierbij is soms ad hoc gebruik gemaakt van bestaande, voorhanden zijnde materialen als spoorrails, puin, houten balken en betonplaten, maar hiernaast zijn geprefabriceerde onderdelen gemonteerd of werd ter plaatse beton gestort. Zo zijn nog op verschillende plaatsen van het land en binnen de Nieuwe Hollandse Waterlinie diverse - al dan niet unieke - sporen van dergelijke experimenten in beton te vinden. Soms worden ze (groeps)schuilplaatsen genoemd, maar ook wel batterijschuilplaatsen. In het complex 'Gedekte Gemeenschapsweg, met Inundatiekanaal' komen verschillende vormen voor van (vroegte betonnen) schuilplaatsen, waarvan sommige uit de jaren 1902-1903 en andere uit de periode 1914-1918. Geen ervan behoort echter tot de bekende en veel voorkomende typen 1918/I of 1918/II en hun zeldzaamheid is veel groter. Een aantal uit de jaren 1914-1918 stammende exemplaren vertoont duidelijke sporen van experimenten met prefab-elementen. Het duidelijkst is dat bij enige typen die uit geschakelde,

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

identieke segmenten zijn samengesteld. Er zijn meerdere varianten, waarvan er zeker twee in het complex Gedekte Gemeenschapsweg, met Inundatiekanaal voorkomen, namelijk Schuilplaatsen type 1915-1916 / I en 1915-1916 / II. Van het type 1915-1916 / II komt ook een exemplaar voor bij de Werken aan de Karnemelksloot.

Omschrijving

SCHUILPLAATS TYPE 1915-1916 / II, die als zuidelijkste in het westelijk talud van de aarden wal langs het Inundatiekanaal ligt. Dit type bestaat uit afzonderlijke, geprefabriceerde, gewapend betonnen, rechthoekig trapeziumvormige segmenten, die door middel van stangen met elkaar zijn verbonden. De segmenten zijn enige tientallen centimeters breed en zijn aan de binnenzijde voorzien van ijzeren ringen waarmee ze met elkaar in verband gebracht en gehouden werden. De segmenten laten aan de keelzijde ruimte voor een betonnen gevel; met dit systeem konden de schuilplaatsen op elke gewenste lengte gebouwd worden. Ook het aantal toegangen - eenvoudige rechthoekige uitsparingen waarin deuren gehangen konden worden - kon worden gevarieerd; dit exemplaar telt twee toegangen, maar er zijn geen deuren meer aanwezig. De ijzeren wapening en het beton zelf waren aanvankelijk vrij zwak, waardoor de bescherming onvoldoende bleek. In latere versies is dit verbeterd, maar het systeem bleef, ondanks de toegepaste aardedekking, kwetsbaar. De dekking was hoogstens scherfvrij.

Waardering

De SCHUILPLAATS TYPE 1915-1916 / II in de wal van de Gedekte Gemeenschapsweg is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw).

Het betreft hier een onderdeel uit de periode 1914-1918. Dit onderdeel is een voorbeeld van een in beton en staal uitgevoerde schuilplaats type 1915-1916 / II.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.
- * Het onderdeel is zeldzaam als vroeg voorbeeld van militaire betonexperimenten en het is representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar als onderdeel van een gedeconcentreerde verdedigingslijn is toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.
- * Het onderdeel is redelijk gaaf bewaard en laat zich als gebouwd element nog goed herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531607

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 september 2014
Kadaster deel/nr	82645/59

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Schalkwijk, Tull en 't Waal	Houten	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Gedekte Gemeenschapsweg met Inundatiekanaal, Houten	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Houten	I			2227
Houten	I			2389
Houten	I			2091

*Omschrijving***

Cluster 58. Groepsschuilplaatsen type P.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

GROEPSCHUILPLAATSEN TYPE P als onderdeel van lineaire en accesverdediging met loopgravenstelsels, kazematten en dergelijke. (Betonnen) groepsschuilplaatsen vormden een antwoord op de komst van zware projectielen en brisante granaten met hoogexplosieve lading. Naar gelang de zwaarte van de granaat en de bescherming daartegen kwam er in 1928 een classificatie in weerstands- of dekkingsklassen, bestaande uit twee getallen, bv. W 12-15. Het eerste geeft aan dat de dekking voldoende is voor inslagen van projectielen tot dat kaliber (in cm); het tweede dat ook bescherming bestaat tegen één of ten hoogste enkele inslagen tot dit hogere kaliber. De vroegste typen (groeps)schuilplaatsen boden slechts bescherming tegen granaatscherven en werden 'scherfvrij' genoemd. De groepsschuilplaatsen Type P zijn volgens min of meer uniform of standaardontwerp in de jaren 1939-1940 op meerdere plaatsen in Nederland gebouwd. Ze komen in ieder geval in groten getale voor aan het Oostfront van de zogenoemde Vesting Holland (tussen de Zuiderzee en de Biesbosch) en op langs het Zuidfront van de Vesting Holland. Zo liggen er onder meer vele in het gebied tussen Fort Rijnauwen en Fort Vechten op de Houtense Vlakte. Het totaal aantal gebouwde exemplaren bedraagt circa 700, waarvan rond 570 in de Nieuwe Hollandse Waterlinie; het merendeel (circa 400) hiervan bestaat nog. Het bouwprogramma van de schuilplaatsen Type P was bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog niet afgerond en een aantal exemplaren is zichtbaar onvoltooid gebleven. Type P (vanwege de markante vorm ook wel 'de piramide' genoemd) is het meest bekende type betonnen

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

verdedigingswerk in Nederland. Het type kwam voort uit het zogenoemde VIS 77 (Voorschrift Inrichten Stellingen no. 77), uit 1928, en had onder meer als bestemming deel uit te maken van de verdediging van een aantal bestaande en nieuwe accessen, waaronder vooral (autosnel)wegen. De groepsschuilplaats Type P kwam gewoonlijk tot stand in de directe nabijheid van reeds bestaande of in dezelfde tijd gerealiseerde kazematten, geschutsostellingen, versterkingen of loopgraven. Doordat de loopgraven en andere aardwerken later vrijwel overal zijn geëffend, liggen de betonnen schuilplaatsen tegenwoordig soms voor een deel beneden het maaiveld. De van oudsher geheel gesloten voorzijde of frontzijde van de groepsschuilplaatsen Type P was beoogd te worden gedekt door aardwerken, die deel konden uitmaken van een glacis ter bescherming van de loopgraaf of een gedekte weg. Deze aardwerken zijn thans meestal niet meer aanwezig of nog slechts met moeite herkenbaar, maar met name op forten of in anderszins door reliëf gekenmerkt terrein bestaat er soms nog wel dekking. Er bestaan diverse varianten van het Type P, zowel qua maatvoering en dekkingsklasse als in uitvoering en detaillering. Zo zijn er exemplaren gebouwd in de dekkingsklassen W 12-15 en W 21-28 bij maten die uiteenlopen van circa 5,50 x 7,20 x 4,70 m tot 6,50 x 8,20 x 4.90 m (b x d x h). Er zijn talrijke exemplaren van het Type P gebouwd in inundeerbare gebieden, waarbij in een aantal gevallen een (later zichtbaar geworden) paalfundering is toegepast, terwijl vaak een keermuur of trog met trap tegen inunderingswater is ingebracht in de dan hoog gelegen, vierkante toegang en bij nog weer andere is een rondom uitstekende betonnen funderingsplaat aanwezig. De binnen het complex 'Gedekte Gemeenschapsweg, met Inundatiekanaal' gelegen exemplaren liggen in de directe nabijheid van de Lunet aan de Snel.

Omschrijving

GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P zijn éénlaagse, gewoonlijk in gewapend, circa 100 tot 180 cm dik gietbeton uitgevoerde, granaatvrije, militaire onderkomens, die beschutting konden bieden aan 10-12 manschappen infanterie / artillerie. De groepsschuilplaatsen Type P zijn gebouwd op een rechthoekig grondplan. De beide blinde zijgevels en de keelzijde zijn tot op ongeveer 3 m hoogte verticaal uitgevoerd. Daarboven gaan deze gevels met een knik van ongeveer 45° naar binnen, om vervolgens over te gaan in een vlakke dekking. De zichtbare hoogte boven het maaiveld varieert. Rechts in de keelzijde is op plaatselijk verschillende hoogte boven maaiveld een (later al dan niet dichtgezette) toegangsopening. De in zijn geheel verticale, gesloten frontzijde weerspiegelt de hoeken van 45° en eindigt dus als een 'afgeknotte puntgevel'. In een aantal gevallen zijn in de gevel(s) ijzeren haken of beugels meegegoten die konden dienen ter bevestiging van camouflagemateriaal. Een kenmerkend onderdeel bovenop de schuilplaats type P is de conische, betonnen 'uitlaat', die bestemd was voor toepassing van een periscoop. Deze periscopen zijn in de praktijk echter nooit aangebracht. Het interieur van de groepsschuilplaatsen Type P bestaat uit een korte gang (meestal met een betonnen keermuur of balustrade en gewoonlijk enkele neergaande treden) en een van daaruit naar links gerichte 'sluis' die afgrensbaar was door een (uit meerdere delen bestaande) zware, stalen deur met grendels. Via een tweede, vergelijkbare deur kon rechtsom een achterliggende, vrijwel vierkante ruimte worden bereikt, de echte schuilplaats. De toegang kon vanuit deze ruimte worden gedekt door een schietgat. De stalen deuren zijn buiten de ook na de Tweede Wereldoorlog nog door Defensie gebruikte terreinen vaak niet meer aanwezig of ze zijn onzichtbaar als gevolg van het met baksteen of beton dichtzetten van de groepsschuilplaatsen. De op circa twee meter boven vloerniveau gelegen plafonds zijn vlak en rechthoekig. In een aantal gevallen zijn nog interieuronderdelen aanwezig, zoals (resten van) houten banken of een steun voor het handvuurwapen voor de bestrijking van de ingang. De exemplaren binnen het complex 'Gedekte Gemeenschapsweg, met Inundatiekanaal' hadden een functie in de verdediging van het Lekaces.

Waardering

GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P binnen het complex 'Gedekte Gemeenschapsweg, met Inundatiekanaal' zijn van algemeen belang

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw).

Het betreft hier onderdelen uit de periode 1939-1940. Deze onderdelen zijn voorbeelden van gewapend betonnen groepsschuilplaatsen (Type P / Piramide), thans zonder aarden dekking.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze duidelijk herkenbaar als onderdeel van een gedeconcentreerde verdediging zijn toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* De onderdelen zijn redelijk gaaf bewaard en laten zich als gebouwde elementen nog goed in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Monumentnummer*: 531608

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 september 2014
Kadaster deel/nr	82645/75

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Houten	Houten	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Houten	Gedekte Gemeenschapsweg met Inundatiekanaal

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Houten	I			863

*Omschrijving***

Cluster 58. Vaste IJzeren Brug.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

VASTE IJZEREN BRUG als onderdeel van civiele en / of militaire verkeersinfrastructurele werken behorend bij het Inundatiekanaal tussen Fort Honswijk en de Schalkwijksche Wetering. Het ophalen of verwijderen / vernietigen van bruggen is sinds de oudheid een probaat middel om indringers te weren. Niet alleen werd zo de doorgang of overtocht over een waterloop, een droge of een natte gracht of een terreindiepte belemmerd of vertraagd, maar ook moest een aanvaller zelf zorgen voor middelen om de barrière eventueel zelf te nemen. Houten bruggen waren relatief snel te vernietigen, desnoods door ze in brand te steken. Stenen en betonnen bruggen vergden een grotere en meer tijdrovende ingreep, al kon een springlading soms snel het gewenste effect sorteren. Met de komst van ijzeren bruggen - in de loop van de 19de eeuw op grote schaal toegepast in vele verschillende varianten - bleef de tweede mogelijkheid bestaan, maar verdween de eerste. Het opblazen van bruggen was kapitaalvernietiging en gebeurde alleen in uiterste noodzaak. Een manier waarop ijzeren bruggen afgesloten konden worden was die van het uitnemen of ontoegankelijk maken van (kleine) delen ervan. Bij vaste ijzeren bruggen bestond deze mogelijkheid niet. De vaste ijzeren brug over het Inundatiekanaal van het Fort bij Honswijk naar de Schalkwijksche Wetering ligt als schakel in een niet inundeerbare oost-west lopende strook land, die van strategisch belang was voor het Veldleger als terugtochtsweg uit de Grebbelinie.

Omschrijving

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

VASTE IJZEREN BRUG in het noordelijk gedeelte van het Inundatiekanaal tussen het Fort bij Honswijk en de Schalkwijksche Wetering, oorspronkelijk daterend uit 1874. De circa 25 m lange en 3,50 m brede brug is op basis van zo veel mogelijk authentiek materiaal gerestaureerd en ligt op een viertal vernieuwde, houten jukken, die aan weerszijden uitsteken. Het eveneens houten brugdek rust op gesloten, ijzeren liggers. Aan weerszijden van het brugdek zijn vaste, ongeveer 1 m hoge, smeedijzeren leuningen, die door middel van kruislings verbonden staanders in 21 gelijke vakken zijn verdeeld. De beide betonnen landhoofden zijn niet oorspronkelijk. Bruggen van dit type en ook van deze schaal zijn in de Nieuwe Hollandse Waterlinie tamelijk zeldzaam.

Waardering

De VASTE IJZEREN BRUG over het noordelijk deel van het Inundatiekanaal tussen het Fort bij Honswijk en de Schalkwijkse Wetering is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op en ontstond als uitvloeisel van: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel uit 1874, namelijk een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde uiting van de historische waterbouwkunde, namelijk een vaste brug voor militaire doeleinden.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

- Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het een goed voorbeeld is van toepassing van dit type brug in een militaire situatie en het vertegenwoordigt zeldzaamheidswaarde vanwege omvang, functie en conditie (na restauratie).

- Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard omdat essentiële onderdelen in situ zijn gehandhaafd en bij restauratie zijn hergebruikt.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument